

Nemis Va O'zbek Gidropoetonimlarining Semantik Tasnifoti

Bozorova Rufina Sharopovna¹

Annotatsiya: Maqolada gidropoetonimlar, ya'ni suv ob'ektlariga oid geografik nomlar, tilshunoslik, madaniyatshunoslik va antropologiya nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Gidropoetonimlar nafaqat geografik axborot yetkazib berish, balki til va madaniyatni shakllantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Ular, shuningdek, tilning lingvostilistik va lingvopoetik funksiyalarini bajarib, tabiat, mifologiya va ijtimoiy munosabatlarni estetik va poetik tarzda tasvirlashga yordam beradi. Maqolada gidropoetonimlarning yerli til shevalariga, geografik sharoitlarga va madaniy identifikatsiyaga qanday ta'sir ko'rsatishi muhim jihat sifatida ko'rib chiqiladi. Nemis va o'zbek gidropoetonimlarining semantik tasnifi ham yoritiladi, bu orqali ularning tarixiy, madaniy va tabiiy kontekstlari o'rganiladi. Masalan, nemis gidropoetonimlari daryolarning uzunligi, toshqinlar yoki etnolingvistik xususiyatlari bilan bog'liq bo'lsa, o'zbek gidropoetonimlari esa tabiiy resurslar, xalq an'analari va madaniyat bilan chambarchas bog'liqdir. Maqola gidropoetonimlarning lingvistik va madaniy ahamiyatini tushunishga imkon beruvchi muhim ilmiy tadqiqot bo'lib, til va madaniyat o'rtasidagi murakkab aloqalarni yoritishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: gidropoetonimlar, geografik nomlar, suv ob'ektlari, lingvistik vazifalar, lingvostilistik, lingvopoetik, tabiat, madaniy identifikatsiya, mifologiya, semantik tasnif, nemis gidropoetonimlari, o'zbek gidropoetonimlari, etnolingvistika, tarixiy kontekst, madaniy ahamiyat, geografik hududlar, sheva, antropologiya.

Kirish. Gidropoetonimlar — bu geografik nomlar bo'lib, ular suv manbalarini, masalan, daryolar, ko'llar, dengizlar, boshqa suv ob'ektlarini atash uchun ishlatiladi. Gidropoetonimlar, boshqa toponimlar kabi, nafaqat geografik ahamiyatga, balki lingvistik, lingvostilistik va lingvopoetik vazifalarga ham ega. Lingvostilistik vazifalar gidropoetonimlarning ifodali qirralarini yoritishga yordam beradi va ularning jamiyatdagi roliga ta'sir ko'rsatadi. Gidropoetonimlar, ayniqsa, mahalliy va xos til shevalarining ajralib turishiga sabab bo'ladi. Ular ko'pincha maxsus hududlardagi aniq geografik shart-sharoitlar, anonim manbalar va madaniyatlarni aks ettiradi. Bu nomlar, jumladan, tilning madaniy va antropologik komponentlarini o'z ichiga oladi. Bu shevalar, o'z navbatida, sheva yoki dialektga xos bo'lgan ifodalarni, yozuvlarni, turli so'zlarni o'zida aks ettiradi. Gidropoetonimlar geografik hududlarni belgilash va ulashishda muhim ahamiyatga ega [1]. Ularning nomlanishi ko'pincha madaniy va ijtimoiy tashkiliy jarayonlarni tartibga solishdagi vosita sifatida xizmat qiladi. Shunday qilib, gidropoetonimlar o'zining amaliy maqsadidan tashqari, madaniy o'ziga xoslikni saqlashda yoki shakllantirishda ahamiyatli rol o'ynaydi.

Gidropoetonimlar nafaqat geografik axborotni berish, balki estetik va poetik vazifalarni ham bajaradi. Ular odamlar tomonidan tabiatning chuqur ezgu xususiyatlarini, ruhiy va emotsiyalarni ifodalashda ishlatiladi. Ko'pgina hududlarda gidropoetonimlar tabiat va uning ijtimoiy yoki madaniy ramzlari bilan bog'liq. Masalan, "Amudaryo" yoki "Volga" kabi nomlar, suv va tabiatni boshqa mavzular bilan birga bog'laydi, tabiatning ezgu va murakkab qirralarini ifodalaydi. Shu tariqa, gidropoetonimlar tomonidan tabiatning yashillik, betakrorlik kabi uzviy aloqalarini, shuningdek, muhit bilan insoniy munosabatlarni tasvirlash mumkin.

Gidropoetonimlar ko'pincha mifologik va arxetipik ramzlarni o'z ichiga oladi. Masalan, "Daryo" kabi nomlar ko'pincha o'tmishning, yoki xalqning rivoyatlari bilan bog'liq. Bu nomlar yoritilgan tarixiy yoki ruhiy kontekstdagi uzviy tarzda foydali belgilarni ta'minlaydi. Lingvopoetik vazifalariga ko'ra

¹ Buxoro davlat universiteti Nemis filologiyasi kafedrasida katta o'qituvchisi

gidropoetonimlar shunday tafsilotlarga ega bo'ladiki, ular tabiatning go'zalligi, suluvligi, hayot va insonning aloqalarini tasvirlashga yordam beradi. Jumladan, "ko'l" va "daryo" so'zlari odamlar uchun so'zlar orqali tabiatning lirik xususiyatlarini yetarlicha to'liq yoritish imkonini beradi. Bu gidropoetonimlar nafaqat jismoniy, balki estetik va ruhiy manbalarning ham ko'rsatkichi bo'lib, aniq bir vaqt va makonda yashash yoki tabiat bilan aloqa orqali insonning his-tuyg'ulari bilan bog'lanadi [2].

Gidropoetonimlar lingvistik va poetik vazifalarni bajarish orqali faqat geografik ma'lumotlarni berib qolmay, balki til va madaniyatni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ular ko'pincha tabiat, mifologiya va ijtimoiy munosabatlarni simvolik va lirik tarzda tasvirlashga xizmat qiladi. Bu nomlar, shuningdek, odamlar va ularning muhiti o'rtasidagi murakkab aloqalarni to'g'ri va poetik tarzda ko'rsatish uchun yordam beradi.

Nemis va o'zbek gidropoetonimlarining semantik tasnifoti — bu gidropoetonimlarning ma'nolarini tahlil qilib, ularni turli semantik guruhlariga ajratish jarayonidir. Gidropoetonimlar (suv bilan bog'liq geografik nomlar) o'z ichiga suv havzalari, daryolar, ko'llar, ko'priklar, buloqlar va boshqa tabiiy yoki sun'iy suv ob'ektlarini o'zida aks ettiradi. Ularning semantik tasnifi til va madaniyatning ajralmas qismi sifatida tabiiy geosistemalar va ijtimoiy tuzilmalar o'rtasidagi aloqalarni aks ettiradi.

Nemis tilida gidropoetonimlar asosan tarixiy, madaniy va geografik kontekstda yaratilgan va ularning ma'nolari ko'plab tarixiy va tabiiy hodisalarga bog'liq. Semantik tasnifni quyidagi guruhlariga ajratish mumkin:

Bu guruhga oqimlarning uzunligi, toshqinlari yoki botiqlari haqida nomlar kiradi. Masalan: Rhein (Reyn) – Germaniyaning eng katta daryosi. Elbe – Chexiya va Germaniya orqali oqadigan daryo. Donau (Dunay) – Markaziy Yevropada oqadigan ulkan daryo. Daryo yoki suv havzalarining etnolingvistik ismlaridan kelib chiqqan nomlar. Ular o'z vaqtida odamlar va madaniyatlarning o'ziga xosligini ifodalovchi so'zlar bo'lishi mumkin. Neckar – bu nom Germaniya janubi-g'arbidagi tarixiy va madaniy ahamiyatga ega daryoni ifodalaydi. Oder – Yevropaning sharqiy qismidagi daryo nomi, bu nom Yevropa xalqlari tomonidan keng tarqalgan. Suv ob'ektlarining tabiiy xususiyatlariga qarab, ba'zi gidropoetonimlar suvning tabiiy holatini (misol uchun, suvning tiniqligi yoki chuqurligi)ni ifodalaydi. Schwarze Elster – "Qora Elster" nomi suvning qora rangini aks ettiradi. Weißer Fluss – "Oq daryo", suvning tiniqligi yoki o'ziga xosligi bilan bog'liq [3]. O'zbek gidropoetonimlari ko'proq tabiiy resurslar, xalq an'analari va madaniyat bilan bog'liq bo'lib, ularda ko'plab tarixiy va madaniy elementlar aks etadi. O'zbekistondagi gidropoetonimlar, asosan, o'zbek xalqining tabiiy muhitga bo'lgan qarashlarini aks ettiradi.

O'zbekistondagi ko'p sonli gidropoetonimlar, asosan, tabiiy geografik ob'ektlar nomlariga asoslangan. Masalan: Amudaryo – O'zbekiston va Tojikiston o'rtasidagi eng katta daryo. Sirdaryo – Markaziy Osiyodagi ikkinchi yirik daryo.

Orol dengizi – O'zbekistonning qadimgi suv manbai bo'lgan, ammo bugungi kunda qurg'oqchil holatga kelgan ko'l. Chirchiq daryosi – Toshkent viloyatidagi katta daryolardan biri. Suv ob'ektlarining tabiiy xususiyatlari, masalan, chuqurlik yoki rangga asoslangan. Kara-Kum – "Qora cho'l" degan ma'noni anglatadi, bu nom cho'l va suvning birlashgan tasvirini yaratadi. Ko'l yoki Oq ko'l – Suvning tiniq yoki achchiq tabiati bilan bog'liq bo'lgan nomlar.

O'zbekistondagi gidropoetonimlar ko'pincha tarixiy yoki madaniy ahamiyatga ega bo'lgan suv havzalarini ifodalaydi. Zarafshon – Bu nom Sharqiy O'zbekistonning qadimgi tarixiy suv havzasi bo'lib, ko'p yillik tarixiy yodgorliklarni o'z ichiga oladi [4]. Buxoro daryosi – Buxoro viloyatidagi muhim tarixiy daryolardan biri bo'lib, u o'zbek xalqi madaniyati va tarixi bilan bog'liq.

Ba'zi o'zbek gidropoetonimlari o'zida xalqning afsonaviy va diniy tasavvurlarini aks ettiradi. Seydali daryo – Seydali nomi ko'pincha afsonaviy qahramon yoki muqaddas shaxslar bilan bog'liq bo'ladi. Boysun daryosi – Boysunning o'ziga xos o'tmish va madaniyat bilan bog'langan geografik nomi. Nemis gidropoetonimlari ko'pincha yevropalik tarixiy va madaniy kontekstni aks ettirsa, o'zbek gidropoetonimlari ko'proq turk, fors, arab va boshqa madaniyatlarning tasirini o'z ichiga oladi. O'zbek

nomlarining ko‘plari insonning tabiiy muhitga bo‘lgan aloqalarini, suvlarga nisbatan e‘tiborini aks ettiradi [5].

Nemis gidropoetonimlari ko‘plab yevropalik etnoslar tomonidan shakllantirilgan bo‘lsa, o‘zbek gidropoetonimlari, asosan, o‘zbek xalqining o‘tmishi va madaniyati bilan bog‘liq bo‘lib, ko‘p yillik tarixiy o‘zgarishlar va tabiiy sharoitlar bilan bog‘lanadi. Nemis va o‘zbek gidropoetonimlarining semantik tasnifoti til va madaniyatning o‘ziga xos jihatlarini aks ettiradi. Nemis gidropoetonimlari ko‘proq geografik va tarixiy aspektlarga asoslanadi, o‘zbek gidropoetonimlari esa ko‘proq tabiiy, etnolingvistik va madaniy kontekstga asoslanadi. Biroq, har ikkala tilda ham gidropoetonimlar o‘z mintaqasining tabiiy va madaniy xususiyatlarini aks ettirishda katta rol o‘ynaydi.

Adabiyotlar

1. Davlatov, S. (2017). "Nemis va o‘zbek tillaridagi gidropoetonimlarning semantik tafovutlari". *Onomastika va geolingvistika*, 5(3), 102-109.
2. Parker, E. (2010). "German Hydronyms and Their Semantic Implications". *Journal of Germanic Linguistics*, 22(1), 59-73.
3. Müller, W. (2011). *Hydronyms of the German-speaking world: A Semantic and Etymological Analysis*. Berlin: De Gruyter.
4. Бозорова Р. Ш. “Сув” сўзи билан боғлиқ фразеологик бирликларнинг немис, ўзбек ва рус тилларидаги таҳлили // *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*. – 2022. – Т. 2. – №. 1. – С. 277-282.
5. Sharopovna, B. R. (2024). The interpretation of water in uzbek and german folklore. *Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research*, 11(07), 24-29.
6. Bozorova, R. (2023). Tarjima san'ati va uning muammolari. *Центр научных публикаций (buxdu. uz)*, 29(29).
7. Bozorova, R. (2022). Гидропоэтонимларнинг немис, шзбек ва рус тилларидаги фразеологик бирликларда акс этиши. *центр научных публикаций (buxdu. Uz)*, 26(26).
8. Sharopovna, B. R. (2022). Some approaches to translation. *Indonesian Journal of Innovation Studies*, 18.
9. Бозорова Р. Ш. Сув билан боғлиқ жой номларининг лисоний қатламлари таҳлили // *Results of National Scientific Research International Journal*. – 2022. – Т. 1. – №. 3. – С. 112-118.
10. Bozorova, R. (2023). A Comparative Study of Hydroponym. *Центр научных публикаций (buxdu. uz)*, 33(33).
11. Sharopovna, B. R., & Zoyirovna, H. D. (2023). Expression of Historical and Language Memory of the French People in Archaic Phraseology.
12. Sharopovna, B. R., Muxubillayevna, Y. M., & Maxamadjonovna, S. D. (2021). Problems of creating vertual resources from English. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(3), 2215-2220.
13. Sharopovna, B. R. (2022). Nomlarni Tadqiq Qilishda Turli Yondashuvlar. *Miasto Przyszłości*, 30, 337-339.
14. Bozorova, R. S. (2019). About german colloquial speech. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 1(3), 209-213.
15. Bozorova R. S. Interpretation of poetonims in the novel by Johann Wolfgang Goethe “The sufferings of young Werther” // *scientific bulletin of Namangan State University*. – 2019. – Т. 1. – №. 12. – С. 182-185.
16. Sharopovna B. R. Research of Water Names in Onomastics // *Best Journal of Innovation in Science, Research and Development*. – 2024. – С. 148-151.

17. Babayev, O. (2024). Periodische Phasen der Forschungen von Rumis Werken in deutscher Sprache. центр научных публикаций (buxdu.uz), 46(46).
18. Bozorova R. Sh. Analysis of phraseological units related to the word "water" in German, Uzbek and Russian //Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS). - 2022. - T. 2. – no. 1. – S. 277-282.
19. Bozorova R. Sh. Analysis of linguistic layers of water-related place names //Results of National Scientific Research International Journal. - 2022. - T. 1. – no. 3. - S. 112-118.
20. Bozorova R. Reflection of hydroponyms in phraseological units in German, Uzbek and Russian languages // tsentr nauchnykh publikatsiy (bukhdu. Uz). - 2022. - t. 26. – no. 26
21. Sharopovna, B.R.(2022). Nomlarni Tadqiq Qilishda Turli Yondashuvlar. Miasto Przyszłości, 30, 337–339.

